

УДК [330.322+330.341](477.44)

Гончаренко А.І., викладач
кафедри фінансів і кредиту
Вінницький навчально-науковий інститут економіки ТНЕУ

ВІННИЦЬКА ОБЛАСТЬ: ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНА СКЛАДОВА

Гончаренко А.І. Вінницька область: інвестиційно-інноваційна складова. У статті розглянуто і досліджено інвестиційний потенціал та інвестиційну привабливість Вінницької області, а також інноваційну активність підприємств регіону. Вказано основні проблеми, наведено шляхи їх вирішення. Окреслено основні можливості регіону для підвищення інвестиційної привабливості.

Ключові слова: інвестиційна привабливість, інновації, фінансування інноваційної діяльності, інвестиції, інноваційний розвиток.

Гончаренко А.И. Винницкая область: инвестиционно-инновационная составляющая. В статье рассмотрены и исследованы инвестиционный потенциал и инвестиционная привлекательность Винницкой области, а также инновационная активность предприятий региона. Указаны основные проблемы, приведены пути их решения. Определены основные возможности региона для повышения инвестиционной привлекательности.

Ключевые слова: инвестиционная привлекательность, инновации, финансирование инновационной деятельности, инвестиции, инновационное развитие.

Honcharenko A.I. Vinnytsia region: investment and innovation component. Investment potential and investment attractiveness of Vinnytsia region and innovative activity of enterprises in the region are considered and investigated in the article. The main problems and how to solve them are identified. The basic possibilities for the region to increase investment attractiveness are defined.

Key words: investment attractiveness, innovation, financing of innovative activity, investment, innovative development.

Постановка проблеми. На соціально-економічне становище держави впливає ефективність розвитку регіонів, який значною мірою залежить від активізації інноваційних процесів та збільшення притоку інвестицій. Тому особливої актуальності набувають питання, пов'язані з дослідженням наявного стану інноваційного розвитку та залучення інвестицій; вивченням рівня інвестиційної привабливості та виявлення ресурсів його зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню інвестицій та інноваційному розвитку присвячені праці таких вчених, як, зокрема, С.В. Прохорчук, Ж.Л. Крисько, Б.В. Погріщук, В.О. Бабенко, Ю.В. Полякова, Л.Л. Калініченко. Значна кількість досліджень з питань залучення та ефективного використання інвестицій, а також інноваційного розвитку підтверджує важливість подальших досліджень. Зменшення інвестицій та низький рівень інновацій потребує дослідження факторів, що уповільнюють їх впровадження та потенціал регіону, що може бути використаний для посилення інвестиційно-інноваційних процесів.

Постановка завдання. Метою роботи є дослідження інвестиційної діяльності та інноваційної активності в контексті розвитку регіональної економіки, забезпечення реалізації інноваційно-інвестиційної стратегії розвитку підприємств.

Виклад основних результатів. Інвестиційний клімат в Україні є несприятливим, причина такого стану, на жаль, полягає у внутрішніх проблемах країни. Так, інвестиційним кліматом в країні незадоволено більше 78% бізнесменів. Ключовими названі проблеми реформи судової системи, нестабільність фінансового ринку, відсутність зрушень у земельній реформі, відсутність поліпшень митних процедур та проблемне відшкодування ПДВ [1].

Економічний розвиток регіонів значною мірою залежить від інвестиційного клімату в країні. Регіон є багатоскладовим об'єктом управління, оскільки є не просто територією, а часткою соціально-економічної системи усієї країни. Тобто від функціонування кожної такої складової залежить збалансований розвиток окремих галузей та розвиток господарської системи усієї країни, її показники у світових рейтингах та конкурентоспроможність на зовнішньому ринку.

Вінницька область є розвинутим аграрно-промисловим регіоном України. Показник освоєності сільськогосподарської території становить понад 76%, що складає більш як 2 тис. км² (область посідає дев'яте місце за розмірами сільгоспугідь) [2]. У рослинництві переважає зерново-бурякове землеробство та садівництво. Провідною у промисловості є харчова галузь, що представлена переважно цукро-

вим, спиртово-горілчанам, молочним, м'ясним та плодоовочеконсервним виробництвом. Географічне розташування Вінниччини дає змогу забезпечити динамічний, комплексний розвиток міст і районів за рахунок ефективного використання економічного потенціалу.

Як відомо, на регіональному рівні узагальнюючим показником, який характеризує рівень розвитку економіки регіону та результати економічної діяльності всіх господарюючих суб'єктів регіону, є валовий регіональний продукт. Так, у 2014 р. частка валового регіонального продукту Вінницької області у загальному підсумку склала 2,8% (нижче середнього показника по країні), водночас частка регіону у сільському, рибному, лісовому господарстві складає 7,7%. Економісти Вінниччини стверджують, що з огляду на природно-кліматичні умови та географічне розташування регіону його значні потенційні можливості криються саме у розвитку сільськогосподарського виробництва, галузей харчової та переробної промисловості.

За оцінками І.М. Барило, Вінницька область, за показником інтегрального економічного потенціалу у 2011 р. мала потенціал нижче середнього [3]. Ю.В. Поляковою було проведено оцінку інноваційного потенціалу регіонів України за методикою багатофакторного порівняльного аналізу за даними 2014 р. Були враховані такі показники, як кількість організацій, що виконували наукові роботи; кількість наукових працівників; підприємства, що займаються інноваційною діяльністю, та витрати на інноваційну діяльність; кількість підприємств, що займались впровадженням інновацій; кількість впроваджених інновацій, обсяг реалізованих інноваційних продуктів та використаних передових технологій. Також враховано загальні суми коштів, виділених на фінансування інновацій. Вінницька область увійшла до групи з високим інноваційним потенціалом, покращивши свої попередні результати [4].

За висновками інституту досліджень та політичних консультацій, опублікованих у 2014 р., Вінницька область піднялась у рейтингу інвестиційної привабливості регіонів на 4-те місце з 13-го [5]. Відбулась позитивна зміна м'яких факторів (діловий клімат, правила та процедури дотримання прав власності, відкритість влади, діловий оптимізм, успішний досвід), за якими раніше область посідала лише 20-те місце, а сьогодні посідає 6-те. Із них значним було покращення оцінки ділового клімату та оцінки взаємодії бізнесу з органами влади: практично з 20-го на 7-ме місце.

Позиція за жорсткими факторами (природні та трудові ресурси, інноваційний потенціал, географічне розташування, інфраструктура, споживчий сегмент та бізнес-сегменти) змінилась з 7-го на 6-те місце. Варто відзначити, що серед жорстких факторів за оцінкою фактору «інноваційний потенціал» Вінниччина посіла 5-те місце.

Згідно з опитуваннями експертів Інституту економічних досліджень і політичних консультацій сильними сторонами інвестиційної привабливості регіону є природні ресурси, наприклад, земельні ресурси та наявність достатньої кількості кваліфікованих трудових ресурсів. Значна частина трудових ресурсів розташована саме в аграрно-промисловому комплексі. Слабкими сторонами визначено недосконалість процедур реєстрації, корупція та політична нестабільність держави. Зауважимо, що у 2016 р. для покращення інвестиційної привабливості та залучення коштів в соціально-економічний розвиток Вінницька область першою в Україні створила Агенцію регіонального розвитку.

Здійснюючи оцінку стратегічного потенціалу Вінницької області для реалізації інвестиційно-інноваційної стратегії розвитку підприємств, важливо врахувати сприятливі можливості та зменшити негативний вплив загроз. Такий аналіз було проведено під час розроблення стратегії збалансованого регіонального розвитку Вінницької області на період до 2020 р.

Сильними сторонами визнано географічне розташування, транзитний потенціал, наявність значних розвіданих запасів мінерально-сировинних ресурсів, значний потенціал для розвитку туристично-рекреаційної сфери, розвинуте транспортне сполучення та інфраструктура, потужний сільськогосподарський комплекс, високий рівень кооперації з переробними підприємствами тощо. Слабкими – технічна та моральна зношеність інфраструктури, значний моральний і фізичний знос обладнання та недостатня технологічна забезпеченість підприємств, значний рівень відтоку активних і кваліфікованих працівників за межі регіону та слабо диверсифікована економіка. Сприятливими можливостями були визначені такі фактори, як зацікавленість зовнішніх інвесторів регіоном, наявність проведеної реструктуризації наявних виробництв, розвиток інноваційних виробництв, зростання підприємств з високотехнологічними виробництвами, формування кластерів переробної промисловості, створення міжнародних транспортних коридорів на території області, розвиток транскордонних економічних відносин, наближення рівнів стандартів України до стандартів ЄС, спрощення процедури отримання дозволів та ліцензій. Виявлені загрози такі ж, як і у більшості областей України: нераціональна державна регуляторна політика, що загрожує занепаду провідних галузей економіки Вінниччини; зменшення абсолютного приросту прямих іноземних інвестицій; недосконалість нормативної бази із регулювання інвестиційних процесів; недостатній захист прав інвесторів; зростання цін на енергоресурси, що обмежує можливості розвитку традиційних секторів економіки області; обмеженість фінансових ресурсів (відсутність дешевих кредитів), первинного капіталу.

Інвестиційна привабливість промислових підприємств області та її розвиток значною мірою визначаються обсягами іноземних інвестицій. Умови залучення іноземних інвестицій є фактором, який характеризує інвестиційну привабливість та сприяє подальшому розвитку зовнішньоекономічних зв'язків.

Вінницька область, маючи значний інвестиційний потенціал, на початок 2016 р. посіла лише 20-те місце за обсягами прямих іноземних інвестицій і 21-ше місце за обсягами прямих іноземних інвестицій на одну особу. Вінниччина протягом 2010–2014 рр. мала надходження від 24,7 млн. дол. США до 39,4 млн. дол. США у 2015 р. (табл. 1).

Ситуація різко змінилась під впливом негативної політичної ситуації в країні, надходження склали лише 5,3 млн. дол. США. Загалом відбувається зниження притоку інвестицій в регіон. Причинами є тіньова економіка, складність оподаткування, корупція, стагнація промисловості та проведення бойових дій на сході країни.

Більшість інвестицій надходить із країн ЄС. Так, у 2015 р. сума надходжень склала 78,1% загального обсягу акціонерного капіталу (146,2 млн. дол.), з інших країн світу – 21,9% (40,9 млн. дол.). До п'ятірки основних країн-інвесторів, на які припадає 68,0% загального обсягу прямих інвестицій, входять Кіпр – 39,5 млн. дол., Австрія – 32,3 млн. дол., Франція – 27,3 млн. дол., Німеччина – 15,4 млн. дол., Польща – 12,6 млн. дол. (рис. 1.)

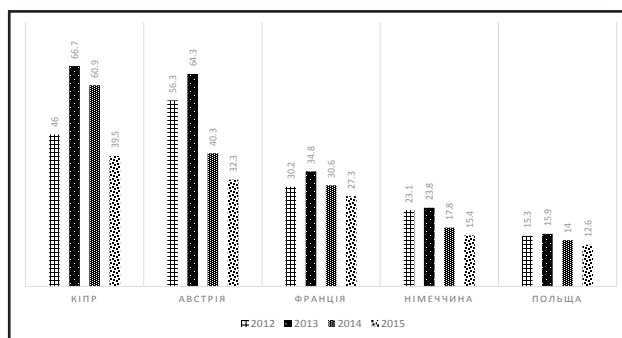

Рис. 1. Структура прямих іноземних інвестицій, спрямованих в економіку Вінницької області основними країнами-інвесторами*

* Складено автором за [7]

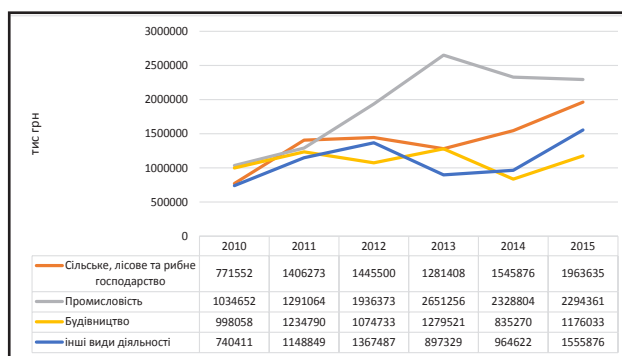

Рис. 2. Пріоритетні напрями інвестування в економіку Вінницької області у 2010–2015 рр.*

* Складено автором за [7]

Таблиця 1

Прямі іноземні інвестиції у Вінницьку область (2011–2015 рр.)*

	РОКИ				
	2011	2012	2013	2014	2015
З початку інвестування (млн. дол. США)	226,4	248,2	309,4	223,0	187,1
За рік (млн. дол. США)	29,1	24,7	30	28,4	5,3
На одну особу, дол. США	138,9	152,9	191,5	138,7	117,0
Темпи зростання обсягу прямих іноземних інвестицій	110,3	109,6	124,7	72,1	83,9

* Складено автором за [6]

Таблиця 2

Джерела фінансування інноваційної діяльності

Роки	Загальна сума витрат		Зокрема, за рахунок коштів:	
			власних	інших джерел
2011	тис. грн.	44 481,4	44 281,4	200
	% до попереднього року	49	50	12,3
2012	тис. грн.	419 278	418 454	823,2
	% до попереднього року	942,6	945,0	411,6
2013	тис. грн.	694 946	661 107	33 838,5
	% до попереднього року	165,7	158,0	4 110,6
2014	тис. грн.	796 494	787 354	9 139,7
	% до попереднього року	114,6	119,1	27,0
2015	тис. грн.	575 261,6	575 261,6	
	% до попереднього року	72,2	73,1	

* Складено автором за [7]

Пріоритетними напрямками інвестування в області є сільське господарство та промисловість, на частку яких припадає більше 60% (рис. 2).

Головним джерелом інвестування є власні кошти підприємств та організацій, за рахунок яких освоєно від 54,8% (найменший показник за досліджуваний період) до 69,7% загального обсягу капітальних інвестицій. Частка запозичених коштів за рахунок кредитів банків та інших позик становить від 15,9% до 6,4% до загального обсягу. Найменший показник зафіксовано у 2015 р. Кошти населення у 2011 р. склали 17,4%, а у 2015 р. – 17,1% капітальних інвестицій, кошти державного та місцевих бюджетів складають від 6% до 10%, їх частка має динаміку до збільшення.

Найвагомішу частку капітальних інвестицій освоєно в матеріальних активах. В нематеріальні активи було вкладено від 0,7% у 2011 р. до 0,5% у 2015 р. загального обсягу капітальних інвестицій.

Сьогодні для того, щоб отримати перевагу у галузі, підприємствам необхідно утримувати стійкі лідерські позиції, що можливо переважно за рахунок інновацій. Іншими словами, необхідні нововведення різного характеру: технічні, економічні, організаційні тощо. Усі види інновацій потребують додаткового фінансування. Як правило, джерелами фінансування виступають власні кошти підприємств (від 95% до 99%) (табл. 2).

З 2011 р. загальна сума витрат на фінансування інноваційної діяльності щорічно зростає, відчутний спад 2011 р. було виправлено у 2012 р., коли кошти, виділені на інновації, збільшились майже у 20 разів. Наступні роки також мають позитивну динаміку, хоча її темпи значно менші. Водночас криза влади, війна на сході країни не могли не вплинути на бізнес. 2015 р. відзначився тим, що, окрім власних, підприємства не мали жодних інших джерел для впровадження інновацій. Цікавою для нас є й структура витрат. Так, 96,4% загального обсягу витрат на

технологічні інновації приходиться на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення; на придбання внутрішніх науково-дослідних розробок йде 0,4%; на придбання нових технологій коштів у 2015 р. витрачено не було [7].

Якщо розглянути загальну суму витрат у Вінницькому регіоні та порівняти його із середнім значенням по Україні, то можна зробити висновки, що на Вінниччині активно розвивалась інноваційна діяльність до 2015 р. В середньому ж по Україні інноваційна діяльність мала спадну тенденцію, і навпаки, лише у 2015 р. інноваційні витрати зросли (рис. 3). Якщо прийняти 2011 р. за базовий (100%), то середні витрати на інновації по Україні мають до базового таке відношення: 2012 р. – 80,1%; 2013 р. – 66,7%; 2014 р. – 53,7%; 2015 р. – 96,4%.

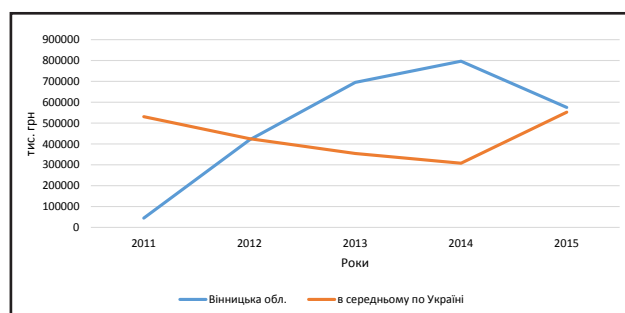

Рис. 3. Розподіл загального обсягу фінансування інноваційної діяльності у 2011–2015 рр.*

Джерело: побудовано автором за [8]

Згідно з даними Головного управління статистики у Вінницькій області у 2015 р. інноваційною діяльністю у промисловості займалось 25 підприємств із 170-ти обстежених, їх частка становить 14,7%. За цим показником Вінниччина посідає 13 місце серед регіонів України. У 2013 р. інноваційною діяльністю займалось 55 підприємств, а у 2014 р. – 46 підприємств.

Таблиця 3

Впровадження інновацій на промислових підприємствах Вінниччини

Роки	Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %		Впроваджено нових технологічних процесів	Зокрема, маловідходні ресурсозберігаючі процеси	Освоєно інноваційних видів продукції, найменувань	З них нові види техніки	Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %
	По Україні	Вінницька область					
2010	13,8	12,1	39	13	65	10	2,0
2011	16,2	11,4	24	2	82	11	2,2
2012	17,4	13,7	27	1	75	11	1,6
2013	16,8	15,2	32	1	78	13	2,3
2014	16,1	11,8	38	1	76	14	2,3
2015	17,3	12,9	26	17	69	27	0,6

Джерело: складено автором за [7]

Впроваджували інновації 22 підприємства. Майже усі інноваційно-активні підприємства відносяться до переробної промисловості (96%), з них 36% – це підприємства з виробництва харчових продуктів та напоїв; майже третину займають підприємства з виробництва хімічних речовин; п'ята частина підприємств відноситься до машинобудування.

Серед інноваційно-активних підприємств 15 (68,2%) займалися випуском інноваційних видів продукції, 11 (50%) підприємств впроваджували нові інноваційні процеси.

Протягом 2015 р. в промисловість області було впроваджено 26 нових технологічних процесів. Це на 12 менше, ніж у попередньому році. Освоєно 69 інноваційних видів продукції, з яких 27 (39,1%) – це нові види техніки. Всі види продукції випустили підприємства переробної промисловості. З них 28 (41%) підприємств харчової промисловості, майже 16% займають підприємства з виробництва хімічних речовин і хімічної продукції, 26,1% припадає на підприємства машинобудівного комплексу.

Скорочення коштів, виділених на інновації, вплинуло на кількість інноваційно-активних підприємств, освоєння виробництва інноваційних видів продукції, впровадження прогресивних технологічних процесів та на реалізацію інноваційної продукції (табл. 3).

Як видно з табл. 3, впровадження інновацій не має чіткої тенденції до розвитку. Так, простежується коливання у впровадженні нових технологічних процесів, хоча значно зросла цікавість до маловідходних та ресурсозберігаючих процесів. Значним є оновлення нової техніки, а саме більш як 40%, тоді як у попередні роки ця цифра коливалась у межах 15–18%. Більш як утричі скоротилась кількість реалізованої інноваційної продукції у 2015 р. порівняно із 2013–2014 рр. Питома вага підприємств, що впроваджували інновації на Вінниччині нижча, як і по Україні за весь досліджуваний період.

Динаміка зміни кількості підприємств, які реалізовували інноваційну продукцію на Вінниччині, практично відповідають тенденції по Україні. Водночас негативним моментом є те, що кількість таких підприємств у Вінницькому регіоні за весь досліджуваний період завжди була меншою, ніж середнє значення по Україні (рис. 4).

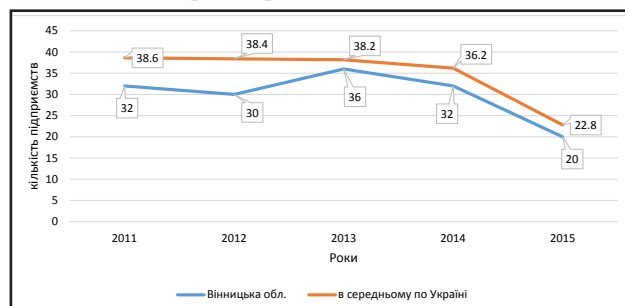

Рис. 4. Кількість підприємств, що реалізували інноваційну продукцію у 2011–2015 рр.*

Джерело: побудовано автором за [8]

Висновки. Дослідження інвестиційної привабливості регіону виявило, що наявні можливості не використовуються повною мірою. Маючи потужний інвестиційний потенціал, область має низький рівень інвестування. Фінансування інноваційної діяльності, кількість підприємств, що займаються інноваціями, також є меншими середнього значення по Україні. Тому потребують активізації процеси розвитку кооперації між підприємствами-виробниками та переробниками, посилення співпраці підприємницьких структур з науковими установами та місцевими органами влади. Доцільно використовувати такі сильні сторони, як вдале географічне розташування та наявний людський потенціал. Необхідним є посилення акцентів державної інноваційно-інвестиційної політики саме на підвищенні інвестиційної привабливості регіонів, що сприятиме ефективному розвитку економіки країни загалом.

Список літератури:

1. Офіційний сайт Європейської Бізнес Асоціації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eba.com.ua/uk/about-eba>.
2. Стратегія збалансованого регіонального розвитку Вінницької області на період до 2020 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.vinrada.gov.ua/proekt-strategi%D0%87-regionalnogo-rozvitku-vinnicko%D0%87-oblasti-na-period-do-2020-roku.htm>.
3. Барило І.М. Оцінка економічного потенціалу регіонів України / І.М. Барило // Потенціал сучасної географії у розв'язанні проблем розвитку регіонів : матер. Міжнародні наук.-практ. конф. молодих вчених, присвяченої 95-річчю Національної академії наук України (3–5 жовтня 2013 р.). – К., 2013. – С. 66–71.
4. Полякова Ю.В. Інноваційний потенціал регіонів України / Ю.В. Полякова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». – 2016. – Вип. 6. – Ч. 2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/6_2_2016ua/43.pdf.
5. Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів // Інститут економічних досліджень і політичних консультацій. – 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kiis.com.ua/materials/pr/20142904/RIPR2014.pdf>.
6. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності України : статистичний збірник / Держ. служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publ10_u.htm.
7. Головне управління статистики у Вінницькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.vn.ukrstat.gov.ua.
8. Наукова та інноваційна діяльність в Україні : статистичний збірник / Держ. служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publnauka_u.htm.